

„ТРАКИЙСКИ ТАНЦИ“ НА ПЕТКО СТАЙНОВ – ОТ ИСТОРИЧЕСКИТЕ АРХИВИ ДО ПРИСЪСТВИЕТО В СЪВРЕМЕННИТЕ УЧЕБНИЦИ ПО МУЗИКА В ОБЩООБРАЗОВАТЕЛНОТО УЧИЛИЩЕ

Пенка Марчева

*Великотърновски университет „Св.св. Кирил и Методий“
Педагогически колеж – Плевен*

Резюме. В статията е представено изследване, свързано с присъствието на една от значимите симфонични творби на XX век в българската музикална култура – симфоничната сюита „Тракийски танци“ на композитора Петко Стайнов. Изходна точка е проучването на някои от архивните документи, свързани с нейното първо прозвучаване през 1927 г. Следващият етап от изследването включва проследяване на присъствието на творбата в учебниците от последната третина на миналия век до приемането на Закона за предучилищно и училищно образование (ЗПУО). Последният етап на това проучване е насочен към анализиране на различни аспекти от образователния контекст, с който творбата е обвързана, в някои от съвременните български учебници по музика в общообразователното училище.

Ключови думи: Петко Стайнов; „Тракийски танци“; исторически архиви; учебници

Името на Петко Стайнов е едно от най-ярките в българската музикална история. С основание неговото творчество се възприема като забележително за българската композиторска школа и българската музикална култура поради спецификата на авторския творчески светоглед. Според Мариана Булева „уникалността на модално-тоналния синтез в българската музика, който при това има множество индивидуално композиторски проявления, е значим факт не само за осмислянето на културната ни история. За мен тази уникалност бе импулс да се вгледам в самата логика на типовете музикално мислене и на тяхната способност да правят нови творчески пробиви в исторически по-късни епохи или в нови културни региони. И в този смисъл, музиката на Петко Стайнов може да ни разкаже много“ (Buleva, 2009: 302). От обобщението на Мариана

Булева следва логическият извод, че по своята същност творчеството на Петко Стайнов, от една страна, се превръща в ярко явление на българската школа на композиторите класици, а от друга – то намира проекции в творчеството на композитори от по-късната история на българската музикална култура. Пример за това е сборникът с клавирна музика от български композитори по теми от Петко Стайнов (Dikova, 2017).

Според Николай Градев определящо значение за възникване на индивидуалния композиторски стил на Петко Стайнов имат два фундаментални музикални феномена – българският музикален фолклор (със своята модална специфика) и европейската професионална музика от втората половина на XIX и началото на XX век (предимно по линия на тоналните традиции) (Gradev, 1995: 5).

Включена в музикалния материал на почти всички учебници е симфоничната сюита „Тракийски танци“. Интересно е нейното многоаспектно присъствие в облик на българската култура и образование. То се открива в отзивите в периодичния печат, в различните музикологични изследвания (Елисавета Вълчинова-Чендова, Марияна Булева, Николай Градев и мн. др.), както и музикално педагогически публикации (Росица Драганова). Безспорно този обем от информация трудно би могъл да бъде обхванат в настоящата публикация. Интересът в нея е насочен към отзивите от различни автори за първото изпълнение на „Тракийски танци“ през 1927 г., както и към някои от съвременните наблюдения и интерпретации на нейната същина, чрез които се аргументира присъствието ѝ в учебното съдържание по музика в общообразователното училище.

Опитът показва, че селектирането на музикален материал, предназначен за учебни цели в непрофесионалното образование, е сложен и продължителен процес. Ключов фактор е идеята, че съдържание, включено в учебните програми за общообразователното училище, основаващо се на компетентностния подход, предполага овладяване на определени знания, умения и отношения чрез прецизно избран музикален материал, съобразен с опита, знанията, светогледа и възрастовите особености на учениците. Проследявайки учебното съдържание за прогимназиален етап на основната образователна степен, прави впечатление присъствието на значими музикални творби, които се открояват в почти всички учебници, и една от тях е симфоничната сюита „Тракийски танци“ на Петко Стайнов. Тук логично следва въпросът „Защо?“. За да бъде потърсен отговор на този въпрос, е необходимо да се определи дизайнът на настоящото изследване.

Целта му е да се представи аргументация за присъствието на Петко-Стайновата симфонична сюита „Тракийски танци“ в съвременното българско учебно музикално съдържание, предназначено за общообразователното училище, и по-конкретно за V – VII клас.

Задачите, произтичащи от тази цел, са:

1. да се направи музикално-исторически анализ на отзивите за първото изпълнение на сюитата „Тракийски танци“ през 1927 г.;

2. да се проследи контекстът, в който присъства творбата в съвременното обучение по музика в прогимназиален етап на основна степен на образование.

Според Елисавета Вълчинова-Чендова симфоничната сюита „Тракийски танци“ има особено място не само в личния път на Стайнов, но и в оркестровата творческа и изпълнителска практика въобще (Valchinova-Chendova, 1997: 38, Valchinova-Chendova, 2016: 35). Това твърдение се доказва още с първото официално изпълнение на творбата през 1927 г. в София.

Интересен факт е представен от сина на композитора – арх. Стефан Стайнов. В публикацията „Академик Петко Стайнов – жизнен път и личност“ той подчертава, че първото изпълнение на творбата е през 1925 г. на популярен концерт в Казанлък – родния град на твореца. Синът на композитора твърди, че сюитата „Тракийски танци“ е създадена през 1924, а не през 1925 г. Друг интересен факт е, че по намерени щимове от ръката на съпругата на композитора се вижда, че първоначалната версия на творбата носи заглавието „Български танци“ (Staynov, 2009: 225). Важно е да се направи уточнението, че в Казанлък произведението е представено като тричастно („Пайдушко“, „Ръченица“ и „Хоро“). През 1926 г. Петко Стайнов се установява в София и преработва сюитата, като добавя и още една част – „Мечкарско хоро“. В този нов вариант прозвучава на 4 януари 1927 г.

Благодарение на фондация „Петко Груев Стайнов“ са обработени и представени в електронен вид материали и документи от Единния регистър на архива на композитора академик Петко Груев Стайнов¹⁾. В настоящата публикация са проучени и анализирани архивни единици, които отразяват отзивите за първото официално изпълнение на сюитата „Тракийски танци“ през 1927 г.

В отзива, представен във вестник „Слово“ от 5 януари 1927 г. – „Първият концерт на филхармонията“ (рубрика „Изкуство и публика“) Димитър Шишманов (1889 – 1945, публицист, дипломат и политик) отразява първото²⁾ изпълнение на „Тракийски танци“. Авторът подчертава, че в програмата, съдържаща и Втора симфония на Никола Атанасов, това е „най-интересното и най-изненадващото“ произведение в този концерт – „сюита за голям оркестър“. Димитър Шишманов продължава, че това е „една извънредно сериозна творба, за която собствено би могло да се съди само след дву- или трикратно слушане. Защото тя въпреки своя народен характер, е замислена и написана сложно както в хармонията, тъй и в контрапункта и в оркестрацията, и защото след първото слушане оставя едно впечатление, което трябва да се провери, а именно впечатлението, че на места сякаш в нея не е достатъчно преодолян суровият материал и че тя се нуждае от малка преработка, за да стане наистина маргарит на музикалната ни съкровищница“.

В своите следващи разсъждения Шишманов аргументира мнението си чрез аналогия със „Славянски танци“ на Антонин Дворжак и „Норвежки танци“ на Едвард Григ. В тази аналогия той оценява новаторството в хармоничното превъплъщение на самобитни „български фолклорни кодове“ (Valchinova-Chendova, 2016:18).

В края на отзива той достига до извода, че „ако ли обаче не се мисли за западноевропейските образци, тогава Сюитата изведнъж се издига на една голяма висота, дето малцина наши композитори са стигнали не само поради това, че е действително хубава сама по себе си, но и още защото в нея се чувства нещо много, много по-рядко у нас... едно съзнателно отношение към творчеството в определен, добре обмислен от композитора път“. Особен акцент в сюитата „Тракийски танци“ Димитър Шишманов поставя върху „Мечкарско“, „с неговите източни мотиви и тежък ритъм“. В този танц според него Петко Стайнов „е успял да постигне най-голяма стилова завършеност, но и най-непосредствена звукова красота“⁽²⁾.

Мнението на композитора Боян Икономов във вестник „Независимост“ от 6 януари 1927 г. е много ласкаво за творбата на Петко Стайнов. Учил композиция при Надя Буланже и Албер Русел в Париж (Valchinova-Chendova, 2003:114 – 115), по повод първото изпълнение на „Тракийски танци“ той подчертава, „че сюитата е работена по един много старателен начин и навсякъде се чувства една опитна ръка“⁽³⁾ (Valchinova-Chendova, 2016: 19). Боян Икономов изразява мнение, „че тя представлява интерес както в ритмично, така и в архитектурно отношение, така и в богатството на хармония и пъстра, цветиста инструментация“, но смята, че „големият барабан от групата на ударните инструменти като че ли превишава ролята си“. Авторът критикува интерпретацията на сюитата от Българската народна филхармония и нейния диригент Тодор Хаджиев (Valchinova-Chendova, 2016: 19).

В своя отзив от 12 януари 1927 г., отпечатан във в. „Мир“, Георги Згурев, пишещ под псевдонима F. Roux, нарича Петко Стайнов „български музикален творчески гений“⁽⁴⁾. Първото изпълнение на симфоничната сюита „Тракийски танци“ го впечатлява и той подчертава, че „не е само богатият и разнообразният колорит, който омайва. Хармонията, тематиката, пропорцията в големите форми, всичко това издава една силно развита композиторска техника, която съчетана с безспорно грамадните данни ни дава основание да възлагаме най-големите надежди върху бъдещата му дейност“⁽⁵⁾. В своя отзив F. Roux (Г. Згурев) по подобие на Димитър Шишманов акцентира върху оркестрацията на „Мечкарско“, което съдържа „съвсем странни едва ли не азиатски ефекти, които правят особено, съвсем ново впечатление“⁽⁶⁾.

В представените отзиви присъства ясно очертана линия, която притежава отчетлив исторически аспект. Тя е свързана със заимстване на български фолклорни интонации и претворяването им в произведенията на различни поколения композитори, започвайки с композиторите от т.нар. първо поколение и преминавайки като червена нишка в творчеството на композиторите „класици“, към които принадлежи и Петко Стайнов.

Ласкави са отзивите на F. Roux (Г. Згурев) и в друга публикация, озаглавена „Музикален преглед“ и публикувана във в. „Мир“ от 24 януари 1927 г.⁽⁷⁾, в публикацията на Кал. Странски в списание „Комедия“ от 14 януари 1927 г.⁽⁸⁾, а

така също и в статията на френски език „Le bilan musical du mois de janvier“ на Лидия Шишманова, отпечатана във вестник „La Bulgarie“, 4 jan. 1927⁹⁾.

И ако разгледаните архивни единици, свързани с отзивите за първото изпълнение на „Тракийски танци“, отразяват едната страна от битието на творбата с нейната естетическа и хедонистична функция, то присъствието на сюитата като „учебен текст“ в различни учебници с познавателна (образователна) цел е другата. В отговор на поставения в началото на настоящата публикация въпрос „Защо тази творба притежава толкова отчетлив образователен контекст?“ могат да се очертаят две линии.

Първата е свързана с пресъздаването на различен фолклорен тематичен материал в творбата. Доказателство за това е тезата на Елисавета Вълчинова-Ченодова за една от знаковите части в сюитата. Правейки аналогия с рапсодия „Вардар“ на Панчо Владигеров, тя обобщава, че „Ръченицата“ на Петко Стайнов е „фолклорното българско произведение“, „фолклорният код“, който национално „самоидентифицира“ репертоара на различни изпълнители и състави (Valchinova-Chendova, 2016:19).

Втората линия е обвързана с образователния контекст, в който се разглежда творбата, присъствайки в различни учебници в последния половин век, чиито автори са изтъкнати музикални педагози и музиколози – Б. Ибришимов, Г. Торбов, Л. Брашованова, Г. Стоянова, Г. Гайтанджиев и др. Показателен в тази насока е анализът на Росица Драганова. Вниманието ѝ се фокусира върху съдържанието на учебниците за прогимназиален етап на основното образование. До приемане на Закона за предучилищно и училищно образование (ЗПУО) в този етап се включва и VIII клас. Присъствието на симфоничната сюита „Тракийски танци“ в учебното съдържание през периода с начало 70-те години на XX век до наши дни е отчетливо заявено.

Росица Драганова подчертава, че „категорично, дори и без статистическа обработка на данните можем да кажем, че тук първо място е за „Пайдушко“... Следват го различни версии на „Ръченица“, „Мечкарско“, ползването на цялата симфонична сюита или откъси от симфоничната поема „Тракия“ (Draganova, 2009: 321).

В учебника по пеене от 1971 г. (автори Борис Ибришимов, Симеон Полеганов, Надежда Исайева) в темата „Възход на българското музикално творчество“ чрез учебни текстове са представени редица ярки представители на българската композиторска школа, в това число и Петко Стайнов. Акцент е поставен не толкова върху творчеството на композитора, колкото върху обществената му дейност (Draganova, 2009: 322).

В учебника за VIII клас от 1979 г. (автори Георги Торбов, Мара Пенева, Лада Брашованова, Иван Хлеббаров) е включен учебен текст, съдържащ информация както за живота и творчеството на композитора, така и за симфоничната сюита „Тракийски танци“. Росица Драганова подчертава, че в този учебник творбата се

определя като такава, в която се търси „стилово единство на музикалния език и типично национален оркестров колорит“ (Draganova, 2009: 323).

Музикалноисторическата ретроспекция на присъствието на симфоничната сюита „Тракийски танци“ от Петко Стайнов ще продължи с разглеждане на някои от българските учебници от следващите две десетилетия.

В учебника за V клас от 1991 г. на издателство „Просвета“ произведението присъства чрез кратка информация за композитора и задача, която се основава на музикалния опит и музикалнотелесните представи на учениците (Stoyanova, et. al., 1991:43 – 44). Очаква се те да разпознаят „Пайдушко“, „Хоро“ и „Ръченица“ с помощта на нагледни опори от нотни текстове, съдържащи основен тематичен материал от изброените части. Върху формирането на музикалномисловния процес на петокласниците авторите работят чрез следващите задачи, в които учениците сравняват фолклорни танцови сюити и сюитата на Петко Стайнов, както и мелодията на народната песен „Прехвъркна птичка“ и темата на „Хоро“ в търсене на близки музикалноинтонационни знаци.

В учебника за V клас от 1994 г. на същото издателство Петко Стайнов и неговата сюита „Тракийски танци“ не присъстват нито като музикален материал, нито като информация (Stoyanova, et. al., 1994).

Творбата е включена в алтернативния учебник, издаден в същата година, чиито автори са Генчо Гайтанджиев, Мария Попова и Пенка Младенова. Сюитата е анонсирана като творба, която е репертоарна за различни симфонични оркестри. Авторите подчертават, че когато тези състави се извикват „на бис“, особено в чужбина, обикновено изпълняват „Ръченица“ из симфоничната сюита „Тракийски танци“ на Петко Стайнов. По този начин се осъществява една важна образователна задача, чрез която сюитата се обвързва в съзнанието на петокласниците с идеята за една от най-ярките симфонични творби в историята на българската музикална култура, чиято интонационна близост до българската фолклорна мелодика е неоспорима (Gaytandzhiev, et. al., 1994: 56).

В учебника от 2011 г. на издателска къща „Анубис“ авторският колектив предлага интересна интерпретация на „Тракийски танци“ в изпълнение на ансамбъл „Полиритмия“ към темата „Ударни музикални инструменти“ (Stoyanova, et. al., 2011:20 – 21). Творбата е включена като основен музикален материал и към темата „Музикални жанрове. Сюита“ (Stoyanova, et. al., 2011: 52 – 53).

В обобщение на казаното до момента могат да се направят следните изводи.

1. Симфоничната сюита „Тракийски танци“ присъства трайно в българските учебници, създадени в периода на 70-те години на миналия век и първото десетилетие на настоящия.

2. Едно от най-сериозните основания за това присъствие, от една страна, е ярката интонационна близост на творбата с българския фолклорен език, а от друга – специфичната му интерпретация, плод на новаторството и таланта на композитора.

След краткия исторически преглед на присъствието на „Тракийски танци“ от Петко Стайнов в българските учебници за прогимназиален етап до приемане на ЗПУО и съответстващите учебни програми логично следва въпросът за съвременното състояние на разглежданата проблематика.

Предвид обема на настоящата публикация е необходимо да се уточни, че обект на проучване са учебниците за V, VI и VII клас на издателствата „Просвета“, „Просвета плюс“ и „Булвест 2000“.

В действащите към този момент учебници за пети клас (2016) симфоничната сюита „Тракийски танци“ присъства в учебника на издателство „Просвета плюс“. Тя е включена в контекста на овладяване на понятието „сюита“. От учениците се очаква да определят характера на всяка от частите. Задача от високо познавателно ниво е изпяването на нотни примери и свързването им с частите на творбата, към които принадлежат. В урока за затвърдяване на знания е създадена възможност за откриване на допълнителна информация за Петко Стайнов и неговото творчество в източници по избор (Mincheva, et. al., 2016: 36).

Сюитата „Тракийски танци“ е включена като музикален материал за възприемане и в учебното съдържание към учебника за V клас на издателство „Булвест 2000“. Предложението на авторите е на основата на две от частите – „Хоро“ и „Ръченица“, петокласниците за затвърдяват знанията и уменията си за разпознаване на равноделни и неравноделни музикални размери (Valchinova-Chendova, et. al., 2016:15 – 17). Интересен съдържателен момент е възможността, чрез която учениците могат да свържат „Хоро“ с българска народна приказка, като по този начин се реализира интеграция с обучението по български език и литература (Valchinova-Chendova, et. al., 2016: 15). Чрез тази част от сюитата петокласниците преговарят знанията си и разширяват обема на уменията си за разпознаване на различни видове оркестри (Valchinova-Chendova, et. al., 2016: 53). „Ръченица“-та, но в изпълнение на ударни инструменти, е музикален материал към едноименната учебна тема – „Ръченица“ (Valchinova-Chendova, et. al., 2016: 25). Информация за създаването на „Тракийски танци“, както и за възторженото приветствие на Добри Христов по повод първото изпълнение на произведението, е включена в учебното съдържание с цел формиране на представа в съзнанието на учениците за пресъздаването на красотата на българския фолклор от композитора Петко Стайнов (Valchinova-Chendova, et. al., 2016: 71). И в този учебник, както и в разгледания по-горе, симфоничната творба „Тракийски танци“ на Петко Стайнов е в основата на формирането на понятието „сюита“ (Valchinova-Chendova, et. al., 2016: 71). Произведението е включено като музикален материал и в урока за обобщение на знания и умения по отношение на изучени музикални форми (Valchinova-Chendova, et. al., 2016: 77).

В учебното съдържание за шести клас темата „Музика и общество“ и подтемата към нея „Български композитори класици“ предполагат присъствието на Петко Стайнов и неговата творба в различните учебници.

В учебника за VI клас на издателство „Просвета“ са включени две от частите на произведението. Чрез „Пайдушко“ и „Ръченица“ учениците се запознават с неравноделните размери (Sotirova, et. al., 2017: 20). „Ръченица“-та е предвидена за възприемане в контекста на темата „Фолклорната музика днес“ (Sotirova, et. al., 2017: 84). Включена е като музикален материал за възприемане и към учебна тема „Танците в композиторското творчество“ (Sotirova, et. al., 2017: 96). Другата част – „Пайдушко“, присъства в урока „Български композитори класици“, в който от шестокласниците се очаква да изпеят темата и да проследят нейното появяване при възприемане на творбата (Sotirova, et. al., 2017: 90).

Особено осезателно е присъствието на творчеството на Петко Стайнов и сюитата „Тракийски танци“ в учебника за VI клас на издателство „Булвест 2000“. Шестокласниците слушат „Хоро“ в аспект на актуализиране на знания за видове оркестри (Valchinova-Chendova, et. al., 2017: 8). На основата на същото произведение учениците проследяват появяването на главната тема с цел откриване логиката на формообразуващите принципи във вариационната форма (Valchinova-Chendova, et. al., 2017: 21). Информация за композитора, както и определяне на изпълнителския състав на „Ръченица“-та, присъстват в темата „Български композитори класици“ (Valchinova-Chendova, et. al., 2017: 14 – 15). Подбрани са два интересни варианта на творбата в изпълнение на трио „Арденца“ (цигулка, пиано и виолончело) и в аранжирова за пиано в изпълнение на Виктор Чучков. Диагностициране на компетентността за разпознаване на камерни състави се реализира чрез първия вариант на произведението в изпълнение на цигулка, пиано и виолончело от трио „Арденца“ (Valchinova-Chendova, et. al., 2017: 47). Вторият вариант в интерпретация за пиано се появява отново с цел свързване на Петко Стайнов с неговата творба, звучаща в нетрадиционен аранжирова и интерпретация (Valchinova-Chendova, et. al., 2017: 67). Така се разширява представата за битието на творбата и съществуващите множество транскрипции на „Ръченица“-та и другите части от Петко-Стайновата сюита за различни състави.

В учебника за VI клас на авторския колектив на издателство „Просвета плюс“ Петко Стайнов и неговата симфонична сюита присъстват в информационния блок към темата „Българските композитори класици“ (Mincheva, et. al., 2017: 56).

Авторският колектив на учебника по музика за VII клас на издателство „Просвета“ включва Петко-Стайновата „Ръченица“ с различни учебни цели – актуализиране на знанията и разпознаване на творбите на българските композитори класици, разпознаване на жанра на творбата в урок за входяща диагностика, проследяване на различните функции на дадения жанр (ръченица) чрез сравнение с „Тонина ръченица“ (Sotirova, et. al., 2017: 7, 9, 49).

В учебника за VII клас на издателство „Просвета плюс“ учениците разпознават откъс от симфоничната сюита, обвързвайки го с темата „Танцът и българските композитори“ (Mincheva, et. al., 2018: 29).

Присъствието на творчеството на Петко Стайнов и сюитата „Тракийски танци“ в учебника за VII клас на издателство „Булвест 2000“ се наблюдава в няколко урока. В този за нови знания, чиято тема е „От възрожденската музика до творчеството на съвременните български композитори“, от седмокласниците се очаква да разпознаят „Ръченица“-та по зададен откъс и да я свържат с нейния автор (Valchinova-Chendova, et. al., 2017: 56). В урока за обобщение „Българските композитори и фолклорът“, както и в този за диагностика, същата част от сюитата присъства като образец на творба, в която са пресъздадени самобитни фолклорни интонации. Тези интонации се очаква да се превърнат в еталон в съзнанието на учениците за превъплъщението на българската народна музика в творчеството на Петко Стайнов, представител на композиторите класици от националната ни музикална култура (Valchinova-Chendova, et. al., 2018: 58, 66 – 67).

Заклученията, които могат да се направят от проведеното и представено в настоящата публикация изследване, са в два аспекта съобразно неговите задачи.

По отношение на първата задача, свързана с музикалноисторически анализ на отзивите за първото изпълнение на сюитата „Тракийски танци“, е важно да се акцентира върху фактите:

- първото изпълнение на творбата е през 1925 г. в Казанлък със заглавие „Български танци“ и включва три части („Пайдушко“, „Ръченица“ и „Хоро“);
- през 1927 г. симфоничната сюита „Тракийски танци“ прозвучава в окончателния си вид, след като Петко Стайнов я преработва и добавя още една част – „Мечкарски танц“.

По отношение на втората задача, отнасяща се до проследяване на контекста, в който присъства творбата в съвременното обучение по музика в прогимназиален етап на основна степен на образование, може да се направи следното заключение:

- направеният анализ на съвременните учебници по музика за прогимназиален етап на общообразователното училище потвърждава широкоаспектното от образователна гледна точка присъствие на симфоничната сюита „Тракийски танци“ на Петко Стайнов. Това е свързано с периметъра от различни по своето естество образователни цели, които са насочени към формиране на различни компетентности у учениците от прогимназиалния етап.

В заключение, излизайки извън рамките на „Тракийски танци“, е важно да се подчертае, че постигнатият баланс между специфично българското звучене и европейската професионална музика от втората половина на XIX и началото на XX век в творчеството на Петко Стайнов го „сродява с художественото наследство на такива ярко национални и същевременно представителни за историческата еволюция на европейското музикално мислене като Мусоргски и Римски-Корсаков в руската музика или Григ в норвежката“ (Gradev, 1995: 22). Точно този баланс е „ключът към въпроса за **широката комуникативност** на неговата музика и обективната основа за нейното естествено и **трайно**

интегриране в системата на националното ни музикално-историческо наследство“ (Gradev, 1997: 55). Дългият път от историческите архиви до присъствието в съвременните учебници по музика в общообразователното училище доказва непреходната стойност на творчеството на Петко Стайнов, което се превръща не само в отличителен знак на музикалната култура от 20-те години на миналия век до наши дни, но и в образователен субект, присъстващ трайно в музикалнообразователния процес в продължение на цели десетилетия.

БЕЛЕЖКИ

1. Електронен архив. Фондация „Петко Груев Стайнов“. Available from: <http://arc.staynov.net/>
2. Исторически музей „Искра“. 03-2000_A_27_001_00.
3. Исторически музей „Искра“. 03-2000_A_27_003_00.
4. Исторически музей „Искра“. 03-2000_A_27_004_00.
5. Исторически музей „Искра“. 03-2000_A_27_004_00.
6. Исторически музей „Искра“. 03-2000_A_27_004_00.
7. Исторически музей „Искра“. 03-2000_A01_27_007_01.
8. Исторически музей „Искра“. 03-2000_A01_27_005_00.
9. Исторически музей „Искра“. 03-2000_A01_27_008_00.

ЛИТЕРАТУРА

- Булева, М. (2009). Модални и тонални пластове в симфоничното творчество на Петко Стайнов. В: Вълчинова-Чендова, Е. и К. Зарев (съст.). *Петко Стайнов в паметта на времето*. София: Фондация „Петко Груев Стайнов“, Исторически музей „Искра“ – Казанлък, 291 – 302.
- Вълчинова-Чендова, Е. (2003). Икономов, Б. (Георгиев). В: *Енциклопедия български композитори*. София: СБК.
- Вълчинова-Чендова, Е. (1997). „Тракийски танци“ – художествен еталон и фолклорен код. *Българско музикознание*, №3, 37 – 42.
- Вълчинова-Чендова, Е. (2016). „Тракийски танци“ на композитора Петко Стайнов – художествен еталон и фолклорен код. *АртДиалог*, 5, <http://artdialog-bg.com/>
- Вълчинова-Чендова, Е., Марчева, П., Ангелска, В. & Балабанова, Т. (2016). *Музика за V клас*. София: Булвест 2000.
- Вълчинова-Чендова, Е., Ангелска, В. & Балабанова, Т. (2017). *Музика за VI клас*. София: Булвест 2000.

- Вълчинова-Чендова, Е., Марчева, П., Ангелска, В. & Балабанова, Т. (2018). *Музика за VII клас*. София: Булвест 2000.
- Гайтанджиев, Г., Попова, М. & Младенова, П. (1994). *Музика за V клас*. София: Булвест 2000,
- Градев, Н. (1995). Некласически състояния на тоналността в творчеството на Петко Стайнов (теоретико-методологично изследване върху хоровата музика на композитора). *Българско музикознание*, №4, 3 – 46.
- Градев, Н. (1997). Ролята на модалността в музикалното мислене на Петко Стайнов. *Българско музикознание*, №3, 43 – 59.
- Дикова, Д. (2017). Почит към Стайнов. *Клавирна музика от български композитори по теми от Петко Стайнов. Поредица Vivariano специален брой*. София: фондация „Арденца“ / фондация „Петко Груев Стайнов“.
- Драганова, Р. (2009). Относно представянето на композитора Петко Стайнов в среден курс на общообразователното училище (практика и историко-естетически интерпретации). В: Вълчинова-Чендова, Е. и К. Зарев (съст.). *Петко Стайнов в паметта на времето*. София: фондация „Петко Груев Стайнов“, Исторически музей „Искра“ – Казанлък, 320 – 326.
- Минчева, П., Пехливанова, П., Филева, К. & Христова, С. (2016). *Музика за V клас*. София: Просвета плюс.
- Минчева, П., Филева, К. & Христова, С. (2017). *Музика за VI клас*. София: Просвета плюс.
- Минчева, П., Филева, К. & Христова, С. (2018). *Музика за VII клас*. София: Просвета плюс.
- Сотирова, В., Драганова, Р. Калоферова, Г. и др. (2016). *Музика за V клас*. София: Просвета.
- Сотирова, В., Драганова, Р. Калоферова, Г. и др. (2017). *Музика за VI клас*. София: Просвета.
- Сотирова, В., Драганова, Р. Калоферова, Г. и др. (2018). *Музика за VII клас*. София: Просвета.
- Стайнов, С. (2009). Академик Петко Стайнов – жизнен път и личност. В: Вълчинова-Чендова, Е. и К. Зарев (съст.). *Петко Стайнов в паметта на времето*. София: фондация „Петко Груев Стайнов“, Исторически музей „Искра“ – Казанлък, 223 – 229.
- Стоянова, Г., Андреева, Е. & Малджанска, М. (1991). *Музика за V клас*. София: Анубис.
- Стоянова, Г., Андреева, Е. & Малджанска, М. (1994). *Музика за V клас*. София: Анубис.
- Стоянова, Г., Динкова-Мирчева, В. & Близнакова, Ю. (2011). *Музика за V клас*. София: Анубис.

REFERENCES

- Buleva, M. (2009). Modal and Tonal Layers In The Symphonic Works Of Petko Staynov. In: Valchinova-Chendova, E. and K. Zarev (comp.). *Petko Staynov in the memory of time*. Sofia: Petko Gruev Staynov Foundation & Historical Museum Iskra Kazanlak, 291 – 302.
- Valchinova-Chendova, E. (2003). Ikonov, Boyan (Georgiev). In: *Encyclopedia of Bulgarian Composers*. Sofia: UBC, 112 – 113. <https://ubc-bg.com/en/boyan-ikonov/>.
- Valchinova-Chendova, E. (1997). „Thracian dance“ – artistic standard and folklore code. *Bulgarian Musicology*, Iss. 3, 37 – 42.
- Valchinova-Chendova, E. (2016). „Thracian dance“ of the composer Petko Staynov – artistic standard and folklore code. *ArtDialog*. Iss. 5.
- Valchinova-Chendova, E., Marcheua, P., Angelska, V. & Balabanova, T. (2016). *Music for 5th grade*. Sofia: Bulvest 2000, 1 – 96.
- Valchinova-Chendova, E., Angelska, V. & Balabanova, T. (2017). *Music for 6th grade*. Sofia: Bulvest 2000, 1 – 96.
- Valchinova-Chendova, E., Marcheua, P., Angelska, V., Balabanova, T. (2018). *Music for 7th grade*. Sofia: Bulvest 2000, 1 – 80.
- Gaytandzhiev, G., Popova, M. & Mladenova, P. (1994). *Music for 5th grade*. Sofia: Bulvest 2000, 1 – 80.
- Gradev, N. (1995). Non Classical Conditions of Tonality in the Petko Staynov's Creation (Theoretical-Methodological Study on the Composer's Choral Music). *Bulgarian Musicology*. Iss. 4, 3 – 46.
- Gradev, N., 1997. The Role of Modality in Petko Staynov Musical Concepts. *Bulgarian Musicology*. Iss. 3, 43 – 59.
- Dikova, D., 2017. Tribute to Staynov. Piano Music by Bulgarian Composers on the Themes of Petko Staynov. In: *Vivapiano Collection special issue*. Ardenza foundation & Petko Gruev Staynov foundation, 1 – 120.
- Draganova, R., 2009. About the Presentation of the Composer Petko Staynov on High School Level in the General Education School (Practices of Historic and Aesthetic Interpretations). In: Valchinova-Chendova, E. and K. Zarev (comp.). *Petko Staynov in the memory of time*. Sofia: Petko Gruev Staynov Foundation & Historical Museum Iskra, Kazanlak, 320 – 326.
- Mincheva, P., Pehlivanova, P., Fileva, K. & Hristova, S. (2016). *Music for 5th grade*. Sofia: Prosveta plyus, 1 – 86.
- Mincheva, P., Fileva, K. & Hristova, S. (2017). *Music for 6th grade*. Sofia: Prosveta plyus, 1 – 90.
- Mincheva, P., Boyadzhieva, M., Fileva, K., Hristova, S., D. Katsarova (2018). *Music for 7th grade*. Sofia: Prosveta plyus, 1 – 70.
- Sotirova, V., Draganova, R. Kaloferova, G., et.al. (2016). *Music for 5th grade*. Sofia: Prosveta, 1 – 106.

- Sotirova, V., Draganova, R. Kaloferova, G., et.al. (2017). *Music for 6th grade*. Sofia: Prosveta, 1 – 106.
- Sotirova, V., Draganova, R. Kaloferova, G., et.al. (2018). *Music for 7th grade*. Sofia: Prosveta, 1 – 86.
- Staynov, S. (2009). Academician Petko Staynov – Life Time Path and Personality. In: Valchinova-Chendova, E. and K. Zarev (comp.). *Petko Staynov in the memory of time*. Sofia: Petko Gruev Staynov Foundation & Historical Museum Iskra, Kazanlak, 223 – 229.
- Stoyanova, G., Andreeva, E. & Maldzhanska, M. (1991). *Music for 5th grade*. Sofia: Anubis, 1 – 71.
- Stoyanova, G., Andreeva, E. & Maldzhanska, M. (1994). *Music for 5th grade*. Sofia: Anubis, 1 – 80.
- Stoyanova, G., Dinkova-Mircheva, V. & Bliznakova, Yu. (2011). *Music for 5th grade*. Sofia: Anubis, 1 – 65.

“THRACIAN DANCES” BY PETKO STAYNOV – FROM HISTORICAL ARCHIVES TO CONTEMPORARY MUSIC TEXTBOOKS IN SECONDARY SCHOOL

Abstract. The article presents an exploration of the “life” of one of the 20th century's symbolic symphonic works in Bulgarian musical culture – composer Petko Staynov's “Thracian Dances” suite. The starting point of this study is research into some of the archival documents related to the work's first performance in 1927. The next stage goes through the analysis of the piece's presence in textbooks from the last third of the last century to the adoption of the Law on Pre-school and School Education. The final stage of this study is focused on the presence of the work and the educational context it is linked to in some of the contemporary Bulgarian textbooks.

Keywords: Petko Staynov; symphonic suite; “Thracian Dances”; historical archives; textbooks

✉ **Dr. Penka Marcheva, Assoc. Prof.**

Researcher ID: AAA-3155-2020

Pleven College of Pedagogy

University of Veliko Turnovo

Veliko Turnovo, Bulgaria,

E-mail: penka.marcheva@ts.uni-vt.bg

Reviews and Anotations
Рецензии и анотации

НОВ ПОГЛЕД КЪМ БЪЛГАРСКИЯ ЕЛИТ

Събев, О. (2019). *Просветени на Изток с лъчите на Запада. Българската ученическа колония в Цариград*. София: Авангард прима, 646 стр.

Гергана Георгиева

Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“

Орлин Събев е един от изследователите, които се отличават с ясна фокусираност и систематичност в избора на изследователските си теми. Неговите книги до момента следват линия на взаимосвързаност и са основани на специализацията му в полето на културната история, и по-конкретно четенето и обучението, книгите, библиотеките и училищата (Sabev, 2001; 2004; 2015; 2017).

Настоящата книга е комплекс от увлекателно написан текст – Орлин Събев се отличава с елегантен стил на писане и много непозната фактология, събирана в няколко архива по света. Не искам да пропусна прекрасните архивни снимки, които илюстрират епохата на модернизация през деветнадесетото столетие в Истанбул. Снимките, сами по себе си, са резултат от издирване и сериозен подбор, които ги изважда от тъмнината на архивохранилищата и ги прави достъпни за широката аудитория. Попадение са и използваните спомени на ученици от истанбулските училища, които оживяват атмосферата.

Затова книгата може да се чете на две нива – като сериозно изследване, с богат архивен материал и подробен справочен апарат, и като четиво за българската история, привличащо широк кръг читатели. Самият автор определя публикуването на списъците с имената на българските ученици в Истанбул като основа, която ще е „полезна за бъдещи проучвания, свързани с образованието

на конкретни лица, както и с мястото и ролята на цариградските учебни заведения в историята на българската просвета“ (Sabev, 2019: 18). За неспециалистите книгата предлага неповторимата атмосфера на Истанбул, съчетана с възможността да се поровят в родовата си история. Смятам, че подробният списък с имената на българите, учили там, е направен именно да улесни хората, които искат да надникнат в личното си минало. Орлин Събев сам изтъква мотивацията си – много хора откриват информация за своите предшественици, за роднини. Какво по-хубаво начинание, което среща семейната история с научното изследване.

Едно от основните достойнства на книгата е богатият нов изворов материал, която тя вкарва в оборот. Впечатляващ е списъкът на използваните архиви: Български исторически архив и Ориенталски отдел в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ – София, Научен архив на БАН, Централен държавен архив – София, и редица държавни архиви в страната, османските архиви в Истанбул и републиканските архиви в Анкара, архивите на Робърт колеж и на Американския девически колеж, съхранявани в Библиотеката за редки книги и ръкописи към Колумбийския университет в Ню Йорк, архива на двата колежа, съхраняван в днешната частна американска гимназия в истанбулския квартал „Арнавуткьой“. До момента са написани немалък брой изследвания за българите, образовани в Цариград. Много са изследванията, посветени на отделни училища и колежи. Почти всички, с изключение на книгата за Робърт колеж, написана отново от Орлин Събев, се основават на български, английски и френски източници. Използваните османотурски документи са малко или въобще липсват като извор. Както стана ясно напоследък – макар османските архиви да са отдавна достъпни за българските изследователи, предстои ни още дълги години работа, за да оценим подобаващо ценността и значението им за нашата история. Използваните в книгата документи са главно официални статистики и документация на османското просветно министерство. Някои от тях допълват информацията, съдържаща се в домашните извори, а други „разкриват напълно непознати факти и нюанси от историческата картина“ (Sabev, 2019: 18).

След задълбоченото изследване за българите в Робърт колеж настоящата книга идва като естествено продължение, което предлага по-широк поглед върху българите, които се образуват в Истанбул непосредствено преди и след Освобождението.

За Орлин Събев голямата тема е „българите в Цариград“: как се държат те, какви мрежи изграждат помежду си и с другите. Няма как да не отбележим значението на тази прохождаща българска интелигенция, която ще постави основите на модерната българска държава: „от цариградските училища въобще е излязла преди Освобождението една бележита част от българската интелигенция... По думите на Стефан Попов, „имената на американския Робърт

колеж и на френското училище „Галатасарай“ станаха съставен елемент на новата българска култура“ (Sabev, 2019: 13).

В контекста на актуалната в историческата наука тема за социалните мрежи, се разглеждат няколко кръга от взаимоотношения, които българите развиват в Цариград. На първо място, това са контактите и приятелствата помежду им. Орлин Събев заключава, че по време на обучението в османската столица между българските ученици се формират здрави поколенчески връзки и приятелства, които се запазват през годините „и обуславят облика и вътрешната динамика на българския обществен, политически и стопански елит след Освобождението. Обстоятелството, че в Цариград се е образувала значителна част от българския елит не само преди, но в продължение на няколко десетилетия и след Освобождението, както и фактът, че спойката между лицата в политическите кръгове на Княжество България и в Източна Румелия в голяма степен се дължи на създадените контакти и приятелства от ученическия им период в града на Босфора, обуславят и значимостта на темата за българите, учили тук, като обект на специално изследване“ (Sabev, 2019: 16). Нещо повече – въз основа на изследването на натрупаните исторически материали Орлин Събев установява, че учениците от различните цариградски учебни заведения инициират съвместни акции, сдружават се и се подкрепят. „Така в рамките на цариградската българска колония се формира една по-малка, но също толкова обществено активна ученическа колония“ (Sabev, 2019: 295). Тези млади хора развиват широка обществена активност – участват във всички чествания и прояви на българската общност, пишат вестници, участват в театрални постановки, създават ученически сдружения. Тази дейност ги подготвя за бъдещата им гражданска ангажираност и политическа активност (Sabev, 2019: 301).

На второ място се изграждат връзки между учениците и членовете на българската колония в Цариград, „на чиято финансова и морална подкрепа българските ученици са можели да разчитат“ (Sabev, 2019: 16). Нещо повече, те се вписват органично и участват активно в динамичния обществено-политически живот на цариградските българи (Sabev, 2019: 16). Орлин Събев отделя специално внимание на българската общност в Цариград – проследява внимателно и критично оценява разнопосочните твърдения относно големината на общността. Българското присъствие в Цариград се преценява и на фона на цялостното демографско състояние на столицата и разпределението на другите религиозни и етнически общности. Както отбелязва Марко Балабанов, Цариград е „главното пазарище на България по всичките ѝ посоки“ (Sabev, 2019: 44). Съответно колонията започва да играе важна роля в културния, религиозния и обществен живот на българите. Пламен Божинов твърди, че по-високото социално положение на цариградските българи спрямо сънародниците им в провинциите е „предпоставка за превръщането на колонията в един вид възрожденска столица“ (Sabev, 2019: 80).

На трето място се изграждат контакти между българите и турските им съученици, които ще диктуват дипломатическите отношения на млада България. Някои от тях, благодарение именно на учението си в Цариград, се връщат по-късно като български дипломатически дейци, а получената добра езикова, общообразователна и професионална подготовка, както и изградените приятелски отношения с турските съученици са от особена полза. Така Цариград продължава да бъде част от живота на тези българи и неговият пулс „продължава да се усеща в спомените им“ (Sabev, 2019: 344).

Какви са наблюденията за българите, учещи в Цариград, които прави Орлин Събев въз основа на богатия изворов материал, обработен от него. Повечето българи, учили в Цариград, са възпитаници на Робърт колеж. След него по популярност следват лицей „Галатасарай“ и Военномедицинското училище (Sabev, 2019: 298). По отношение на географския им произход – до Освобождението тук учат главно българи от подбалканските градчета като Сопот, Калофер, Копривщица, Панагюрище, Котел, Елена, Казанлък, Сливен, както и от севернобългарските градове Русе, Търново, Шумен. От една страна, през XIX век това са най-развитите занаятчийски и търговски центрове в българските земи, а гурбетчийският поток именно от тези селища към града на Босфора е най-значителен и той повлича със себе си мнозина ученолюбиви младежи и девойки. От друга страна, животът и учението в османската столица изискват значителни финансови средства. Към края на XIX и началото на XX век повечето българи, които учат в Робърт колеж, в лицей „Галатасарай“ и във френските колежи, са вече от София и Пловдив, които, като столици съответно на Княжество България и Източна Румелия, стават средоточие на по-заможния и влиятелен български елит (Sabev, 2019: 300). Българите, които учат в Цариград, произхождат предимно от заможни и влиятелни семейства – основно на търговци и по-едри занаятчии преди Освобождението, или на индустриалци, банкери, висши чиновници, политици, хора с висше образование и доходни професии след това (Sabev, 2019: 301). Напълно очаквано, в престижните учебни заведения в Цариград учат и децата на водещи фигури от българската колония тук: синовете на Стефан Богориди – Алеко и Никола (Велика народна школа в Куручешме); синът на Александър Екзарх – Иван, двама от синовете на Петко Р. Славейков – Иван и Рачо, синът на Найдено Геров – Христо, синът на Хаджи Николи Минчоглу – Христо, учат в Робърт колеж; синът на Хаджи Иванчо Пенчович – Величко („Сен Беноа“), синовете на Георги Стоянович Чалъков – Стоян (Военно училище) и Никола (лицей „Галатасарай“ и Робърт колеж), а вероятно и дъщеря му Зойка (Зоица); дъщерята на Тодор Бурмов – Ана-Любица, учи във френския лицей „Нотр дам дьо Сион“, където е възможно да са учили и дъщерите на д-р Стоян Чомаков – Елена и Мария (Sabev, 2019: 301).

Мнозина българи, учили в Цариград, особено във френския колеж в Белек, Робърт колеж и „Галатасарай“, чиито дипломи се признават в Европа и САЩ, продължават образованието си в престижни университети там. Но след

Освобождението повечето от тях се връщат в родината, където развиват успешен бизнес, професионална кариера и политическа дейност. По естествен и логичен начин присъствието в българския общественно-политически живот след Освобождението на живели и учили в Цариград дейци, ангажирани с националната кауза, е особено осезаемо, тъй като именно цариградските българи са един от основните фактори в движението за църковна самостоятелност и национална независимост. Благодарение на дейността си в Цариград те формират политическа култура, трупат ценен опит на лидерско поведение, което е полезно за формиращите се на българска почва след Освобождението политически практики. Затова вероятно не е случаен фактът, че сред 230-те депутати, които участват в Учредителното събрание на Княжество България 28 души са учили или завършили учебни заведения в Цариград: Военномедицинското училище (осем), Богословското училище на о. Халки (осем), Робърт колеж (шест), френския колеж в Бебек (шест) и др. (Sabev, 2019: 329). Сред 108-те български министри в периода 1879 – 1915 г. близо една четвърт са получили образованието си отново там: в Робърт колеж (12 души), „Галатасарай“ (пет души), Военномедицинското училище (четирима души), френския католически колеж „Сен Беноа“ (двама души). Четирима български премиери са учили в цариградски училища: Драган Цанков – в „Сен Беноа“, Константин Стоилов и Тодор Иванчов – в Робърт колеж, Константин Муравиев – във френския Институт за висши науки (Institut d'Études supérieures) в кв. „Кадъкьой“ (Sabev, 2019: 331). Заради доброто познаване на езици много от българските възпитаници на тези училища стават дипломати и преводачи. На този фон се забелязва един пропуск в изследването на българския елит – включването на военните, които са завършили цариградските училища. Предвид важното място на армията и нейното офицерство в политическия живот на държавата би било удачно да се обърне внимание и на тази група възпитаници на цариградските училища. Вярно е, че има публикувани изследвания за някои от тези възпитаници (Kozhuharov, 2011), но те далеч не са достатъчни. Вероятно това е аспект, който в бъдеще може да бъде разработен в детайли.

Интересно е наблюдението, че след Освобождението, въпреки че цариградските българи намаляват значително, броят на българските ученици на практика се увеличава. Цариград продължава да привлича жадните за образование българи до балканските войни. Не са малко и тези, които учат там докъм 30-те години на XX век (Sabev, 2019: 300).

Тази книга определено е нова страница в българската история. Можете да погледнете на някои от българските политици и дипломати от нов ъгъл – да намерите връзки помежду им благодарение на изградените контакти и приятелства в младостта им. Събраният статистически материал ще има възможност да бъде използван и осмислян и в бъдеще от гледна точка на влиянията и взаимовръзките между определени лица от нашия политически, търговски

и интелектуален елит и съобразно образованието и подготовката, което те са получили.

ЛИТЕРАТУРА

- Кожухаров, А. (2011). За българите – възпитаници на италианското военноморско училище в Ливорно. *Стратегии на образователната и научна политика*, кн. 2, 164 – 181.
- Събев, О. (2001). *Османски училища в българските земи XV – XVIII век*. София: Любомъдрие.
- Събев, О. (2004). *Първото османско пътешествие в света на печатната книга (1726 – 1746)*. София: Авангард прима.
- Събев, О. (2015). *Робърт колеж и българите*. София: Изток-Запад.
- Събев, О. (2017). *Книгата и нейният храм. История на османските библиотеки в България*. София: Авангард прима.

REFERENCES

- Kozhuharov, A. (2001). About the Bulgarians, Graduates of Regia Accademia Navale /The Italian Naval Academy/ in Livorno. *Strategies for Policy in Science and Education*. Vol. 19, Iss. 2, pp. 164 – 181 [in Bulgarian].
- Sabev, O. (2001). *Ottoman Schools in the Bulgarian Lands, 15th – 18th Centuries*. Sofia: Lubomadrie [in Bulgarian].
- Sabev, O. (2004). *The first Ottoman Voyage in the World of the Printed Book (1726 – 1746)*. Sofia: Avangard Prima [in Bulgarian].
- Sabev, O. (2015). *Robert College and the Bulgarians*. Sofia: Iztok-Zapad [in Bulgarian].
- Sabev, O. (2017). *The Book and Its Temple. History of Ottoman Libraries in Bulgaria*. Sofia: Avangard Prima [in Bulgarian].

A NEW LOOK AT THE BULGARIAN ELITE

- Sabev, O. (2019). *Enlightened to the East by the Rays of the West. The Bulgarian Student Colony in Constantinople*. Sofia: Avangard Prima, 646 pages [in Bulgarian].

✉ **Dr. Gergana Georgieva, Assoc.Prof.**

<https://orcid.org/0000-0002-2526-9722>

St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo

2, Teodosiyi Tarnovski St.

5000 Veliko Tarnovo, Bulgaria

E-mail: g.georgieva@ts.uni-vt.bg